О. Левицька, здобувач

СТАНОВЛЕННЯ СЕКСУАЛЬНОСТІ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ У РОМАНІ МОРІ ОҐАЙ "ВІТА СЕКСУАЛІС"

Досліджується проблема становлення сексуального життя головного героя повісті Морі Оґай "Віта сексуаліс" Канаї Шідзука крізь призму літературної ситуації в Японії кінця XIX – початку XX сторіччя.

Исследуется проблема становления сексуальной жизни главного героя повести Мори Огай "Вита сексуалис" Канаи Сидзука через призму литературной ситуации в Японии конца XIX – начала XX века.

Object of the research is the problem of sex in the Mori Ogai's "Vita sexualis". In the article, Mori Ogai's consideration of art-aesthetic concept and the problem of sex in the Mori Ogai's "Vita sexualis", assumes reference to Japanese literature of the end of the 19th – the beginning of the 20th century. Literary situation in Japan after reforms of Meiji is investigated and both a contribution to literature and literary criticism of the writer Mori Ogai.

Після реформ Мейджі під впливом змін у суспільстві і стрімкого проникнення в Японію європейського мистецтва та літератури розпочався процес формування нових типів і форм художнього бачення світу.

Література Японії тісно стикається з різними естетичними течіями Заходу й засвоює їх. Найвідоміший письменник початку століття Нацуме Сосекі зобразив розвиток всесвітньої літератури у вигляді схеми, на якій класична література Японії позначена лінією, проведеною паралельно до європейської літератури, а нова японська література – галуззю всесвітнього літературного дерева.

Літературні школи та напрями, що не відображали серйозних зрушень, які відбувалися у всій системі художніх поглядів, вже не представляли особливого інтересу. Виникають нові літературні стилі – романтичний (*романшюґі ундо*), реалістичний і натуралістичний (*шідзеншюґі ундо*), представники яких виступають за переоцінку традиційних цінностей у всіх сферах життя.

Виникнення романтизму в Японії зазвичай датують до 1893 р. і пов'язують його з виходом першого номеру журналу "*Бунґаку кай*" ("Літературний світ"), навколо якого групувалися поети Кітамура Тококу, Шімадзакі Тосон, Тоґава Шюкоцу, Уеда Бін та інші, які започаткували "епоху романтизму" в японській поезії. Однак ще раніше, у 1889 р., почав виходити літературно-критичний журнал "*Шіґарамі соші*" ("Гребля"), його редагував Морі Оґай (справжнє ім'я Морі Рінтаро; 1862–1922 рр.), який нещодавно повернувся після п'ятирічного навчання у Німеччині, де він окрім медицини вивчав естетику і літературу. В цьому журналі публікувалися матеріали, що розробляли естетичну теорію романтизму.

Японські романтики відкидали багатовікові феодальні забобони, оспівували повноту життя, його страждання та радощі. Шімадзакі Тосон та його однодумці були переконані, що саме романтизм зі своїм ідеалом вільної особистості, з увагою до внутрішнього світу людини є тією новою формою мистецтва, яка найбільш відповідає духу і потребам часу.

На початку 90-х років виникає літературний рух, що одержав назву "шідзеншюґі ундо" ("рух за натуралізм"). Він став важливою віхою в розвитку японської літератури. Рух шідзенсюґі, всупереч назві, об'єднав в японській літературі і натуралізм і реалізм як художні методи.

В японській літературі реалізм розвивався в складній взаємодії з романтизмом та натуралізмом. Боротьба романтиків за розкутість особистості, за ліквідацію застарілих канонів була продовжена реалістами. В японській літературі натуралізм не приходить на зміну реалізму, а розвивається паралельно з ним, і вони взаємодіють між собою. Реалізм затверджувався одночасно і як заперечення натуралізму, і як розвиток його позитивної програми. Тому японська критика нерідко вкладає в поняття "шідзенсюґі" ("натуралізм") риси, які притаманні власне реалізму, не проводячи чіткого розмежування між натуралізмом і реалізмом. "Рух за натуралізм" об'єднав різнорідні і різностильові явища загальним художнім інтересом до проблем дійсності, тому потрібно враховувати складність, якісну неоднорідність того, що в Японії входить у поняття "шідзенсюґі".

Хоча в шідзенсюґі переважав реалістичний стиль, натуралізм також мав місце в літературі. Прикладом цього є творчість Таяма Катай (1871–1930).

Свій творчий принцип Катай називав "неприкрашеним", або "голим" зображенням: "Все має бути оголене, у всьому повинна бути істинність, у всьому потрібно бути вірним натурі" [3, с. 112]. Це було до певної міри протестом проти фальші в мистецтві. Однак "вірність натурі" трактується письменником суто в рамках натуралістичного об'єктивізму.

Втіленням принципу "неприкрашеного" зображення стала повість "Постіль" ("*Футон*", 1908), у якій Таяма Катай смакує переживання літнього чоловіка, який закохався у свою юну ученицю. Це – оголена сповідь вже немолодого письменника, яка просякнута забороненою, таємною пристрастю до молодої дівчини. "Я хотів схопити, – писав Катай про задум своєї повісті, – шматок людського життя зсередини і показати те, що вважалося до цих пір "аморальним", і саме тому не стало предметом художнього зображення". "Постіль" стала зразком власне натуралізму. Згодом у Катай з'являється багато послідовників його стилю.

Морі Оґай визнавав певні заслуги за послідовниками "шідзенсюґі". Він вважав, що Таяма Катай якщо й не створив шедеврів, то у будь-якому випадку йому вдалося зобразити почуття. Коли ханжі обурювалися його сценами чуттєвого кохання, Оґай сміявся: "Таяма Катай опублікував "Постіль" – ах, непристойно! Наґаї Кафу написав "Заздоровну чашу" – ах, сором! Літературні судді повні шляхетного гніву. Спасибі, що не так обурюються на оголені тіла в живописі й скульптурі" [3, с. 112]. Але якщо представники "шідзенсюґі" вище всього цінували "природність" людських інстинктів, охоче "самооголювалися", Оґай, у свою чергу, волів виступати ніби під вуаллю. Шляхетна людина носить маску, говорив він, і люди зобов'язані її поважати.

Засуджуючи натуралістів за підміну літератури голою фактографією, за їх "втечу" в еґобеллетристику, Оґай одночасно визнавав заслуги натуралістичної школи в наближенні літератури до життя. Але при цьому він вимагав від натуралістів поглибленого зображення духовної сутності людини, а не тільки копіювання його натури.

Повість під латинською назвою "Віта сексуаліс" (1912) написана з полемічною метою: вона спрямована проти натуралістів, які приділяли багато уваги сексу і зображували людину рабом інстинктів.

Така література, на думку Оґай, шкодила вихованню молоді. І він вирішив по-своєму показати "сексуальне становлення" молодої людини. Оповідання ведеться від імені професора західної і східної філософії Канаї Шідзука. З награною наївністю Канаї дивується: усе, що йому доводилося читати останнім часом, присвячено сексу; невже це і є головною метою літератури? Так він мотивує тему власних мемуарів.

© Левицька О., 2012

Коли пан Канаї познайомився з роботами письменників-натуралістів, він особливо не відчув симпатій до них. Проте, певний інтерес у нього виник, і він вирішив, що може дещо додати до ідеї натуралізму.

Кожного разу, читаючи натуралістичний роман, він звертав увагу на те, що автор використовував кожен випадок життя героя, щоб описати його сексуальне бажання, а критики в один голос запевняли, що це і є справжнє життя. У той же час пан Канаї задавався питанням, чи було таке сприйняття вірним, він підозрював, що, можливо, на відміну від іншої частини людського роду, він міг би бути байдужим до таких бажань, що він міг би мати екстраординарне природне відчуття життя, яке можна було б назвати латинським словом *frigiditas*. Особливо, коли він читав роман Золя "Жерміналь", в якому читач спостерігає за стосунками між чоловіком і жінкою в поселенні робітників шахт, що живуть в жахливих умовах і бідності. Пан Канаї розумів, що без ідеї, описаної автором, важко передати все жахіття життя, проте він гадав, що можна обійтися і без цього.

Пан Канаї не розуміє, чому поети, письменники та й прості люди пишуть про секс і приділяють йому стільки уваги. Це питання стосується проблеми геніальності та стосунків – пояснює Ломброзо. Мобіус, в свою чергу, називає поетів і філософів душевно хворими людьми і фундаментально це доводить. Правда, зовсім інша ситуація відбувалася в японському натуралізмі. Письменники докладали величезних зусиль, щоб писати у подібному руслі. Критики намагалися пояснити життя людей сексуальним бажанням.

Канаї читав натуралістичні романи, і йому було смішно, коли автор мав намір сказати щось сумне; коли ж автор зображував гумор, Канаї ставало сумно. Будь-який натяк на еротику викликав у нього стійку відразу.

Пан Канаї розмірковує так. Блуд зустрічається всюди. Мається на увазі випадки, коли робітник підглядає за жінками у банях, потім переслідує їх, нападає і ґвалтує. У багатьох країнах це звична річ. У західних газетах цим випадкам приділяють два-три рядочки у кутку сторінки. Проте раптом по всій Японії такі випадки розрослися у величезну проблему. Це було пов'язано з таким популярним у країні натуралізмом. Блуд і натуралізм – це одне й те ж саме. Впасти у блуд – розповсюджене дієслово. Інтернаціоналізм.

Пан Канаї змушений засумніватися: а чи насправді люди навколо стають еротоманами, чи він сам ненормально холодний і нечуттєвий?

Пан Канаї не хоче йти шляхом попередників. Він задається питанням про те, що не зміг би залишити свого сліду у мистецтві та у серцях людей, якщо не спробує чогось написати. Буде точно правильним вибором, якщо він спробує описати історію лібідо. Проте, відверто кажучи, він ніколи не задумувався про своє власне бажання, як воно народилося, а згодом розвинулось у ньому. Хіба він не міг би досліджувати ті бажання і написати про них? Якби він записував їх ясно, в письмовій формі, то він міг би зрозуміти їх безпосередньо. Тоді він ймовірно знав би, чи дійсно його сексуальне життя нормальне. Звичайно, перед спробою написати, він не міг сказати, які результати він отримає. І таким чином він навіть не знав, чи буде це дещо, що міг би показати іншим.

Наступного року старший син пана Канаї закінчує середню школу. Припустимо, що пан Канаї має пояснити синові, що таке сексуальне життя. Який спосіб обрати? Він відчував, що це буде надзвичайно важко. Нарешті він задався питанням, чи не міг би він вирішити проблему шляхом опису історії свого власного сексуального життя. Принаймні, він дізнався би, що з цього вийде, які результати він отримає.

Канаї відновлює в пам'яті дитячі та юнацькі переживання – від шести до двадцяти одного року; глави роману так і називаються: "Коли мені було шість", "Коли мені було одинадцять" і т.д. Він згадує, як у шість років йому потрапили на очі еротичні гравюри епохи Едо, що розбудили першу цікавість до таємниць людського тіла.

У чотирнадцять років його уява була підігріта читанням любовного роману Таменаґа Шюнсуй "Сливовий календар кохання".

Після закінчення університету він уперше потрапив на вечірку з гейшами й відчув огиду від їх професійних залицянь. Вперше потрапивши до "веселого кварталу", він був розчарований, у будь-якому випадку згадував про це зі смутком.

Скрупульозно розглядаючи свої відчуття протягом ряду років, він дійшов висновку, що проблеми статі не заслуговують такої всеосяжної уваги, яку їм приділяють натуралісти.

Ототожнювати автора й оповідача, звичайно, ризиковано, однак у розповідь про Канаї Шідзука включені багато автобіографічних подробиць (навчання в Німеччині, невдале одруження, розлучення й т.п. Обставини сімейного життя Оґай склалися так, що від першої родини він пішов майже відразу, незабаром після народження сина Отто. Вдруге він одружився пізно, у сорок років. Шіґе була молодшою від чоловіка на вісімнадцять років і справжньою красунею, проте її сварлива вдача, а можливо, і тінь незабутньої Елізи, що встала між ними, зробила безвідрадним їх спільне життя). Навіть адреса вчителя Канаї- підлітка (вул.Оґава-чьо в районі Канда) – це справжня адреса вчителя Оґай – Ніші Амане. Прізвище вчителя – Хіґаші (що означає "Схід") – також явно перегукується із прізвищем Ніші, що означає "Захід".

Коли повість з'явилася в пресі, її назва злякала цензорів. Не вдаючись у справжні авторські наміри, її заборонили, як непристойну. "Сьомий номер "Субару" вилучили через "Віта Сексуаліс", – писав Оґай своєму другові Како Цурудо. – Чесно кажучи, я був до цього майже готовим. Років десять назад точно так само сторонились живопису з оголеною натурою. Доки у нас зрозуміють що до чого, знадобиться ще десять років" [5, с. 78].

Отже, Оґай жваво змальовує становлення сексуальності головного героя повісті "Віта сексуаліс", за допомогою опису і розв'язання колізій його життя. Автор з гіркотою засуджує поверхневе зовнішнє сприйняття японцями літератури еротичного характеру. У суперечках про майбутнє японської культури Оґай не підтримував ні японців, ні західників. Японія, вважав він, повинна "стояти на обох ногах": Захід і Схід, матеріальне і духовне – все має бути в ній збалансованим.

1. *Бугаева Д.П.* Японские публицисты конца XIX века. – М., 1978; 2. *Григорьева Т., Логунова В.* Японская литература. Краткий очерк. – М., 1964; 3. *Григорьева Г.П.* Японская литература XX века: Размышления о традиции и современности М.: 1983; 4. *Гришелева Л.Д., Чегодарь Н.И.* Японская литература нового времени. Эпоха Мэйдзи. – М., 1998; 5. *Иванова Г.Д.* Мори Огай М., 1982, с.248; 6. История современной японской литературы. М., 1961; 7. *Конрад Н.И.* Очерки японской литературы. – М., 1973; 8. *Мори Огай.* Избранные произведения. Пер. Б.Лаврентьева, Г.Ивановой, В.Гришиной. – СПб., 2002; 9. *Рехо К.* Русская классика и японская литература. М., 1987; 10. *David Dilworth & J. Thomas Rimer* "The Historical Fiction Of Mori Ogai" University of Hawaii Press, Honolulu, Hawaii 96822 1991, p.422.

Надійшла до редколегії 19.09.11